

ՄԵԼԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 7 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакция «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Տ Է Լ Է Փ օ Ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խրաբանչիւր բառին 2 կոպեկ.

Տ Է Լ Է Փ օ Ն № 253.

Հ Ի Մ Ն Ա Ս Ի Ր Ա Գ Ա Ն

ԲՈՂԱՆԳԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ժողովրդաբեր ուղղութիւն. Օրակայ հարցը. Հա-
յոց հարցը և եւրոպական մամուլը. — ՆԵՐՔԻՆ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մարիամ Մէլիք-Աղամալեան. Առ-
բեայ երեւոյթները. Նամակ վերին-Աղբակից.
Նամակ Ղուբայից. Նամակ Ալեքսանդրապոլից.
Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր. — ԱՐ-
ՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Գերմանիայից. Նա-
մակ Թիւրքիայից. — ՀԵՌԱՍԻՆՆԵՐ. — ԲՈՐՍԱ.
— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նա-
մակ Թիւրքիայից.

ԺՈՂՈՎՐԳԱՍԵՐ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլսից հասած վերջին տեղեկութիւն-
ները իշխողական պատրիարքի գործունէու-
թեան մասին վերին աստիճանի ուրախակի
և խորախուրդ են:

Այդ տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս,
որ իշխողական իր գործունէութիւնը հաս-
տատ կերպով հիմնել է այնպիսի սկզբունք-
ների վրա, որոնք ամեն մի ազնիւ, շիտակ
և փառաւոր գործունէութեան հիմնարարն
են կազմում, այն է՝ ժողովրդականութեան
սկզբունքի վրա:

Մինչ վերջին ժամանակներս հայոց եկե-
ղեցու վարչական կազմակերպութեան մէջ
թէ Ռուսաստանում և թէ Թիւրքիայում
ջանքեր են լինում, այն էլ սիստեմատի-
կական ջանքեր, սահմանափակել ժողովրդի
մասնակցութիւնը եկեղեցու գործերում, ու-
նակով անել նրա ընտրական իրաւունքները
և խորհրդակցութիւնը ազատ կամքի ար-
տաւայտութիւնը, ջանքեր, որոնք Ալեքսան-
դրապոլից հասած վերջին տեղեկութեան
պատկերացն. — ահա իշխողական պատրիարքը
իր նոր կարգադրութիւններով միանգամայն
տապալում է այդ ջանքերը և դատապար-
տում է հայոց եկեղեցու ողորդ և ուղղու-

թեան հակառակ կղերական ուղղութիւնը,
որը, կրկնում ենք, վերջերս սկսել էր
մտնել այդ եկեղեցու կազմակերպութեան
մէջ:

Իշխողական պատրիարքը իր աթոռի բարձ-
րութիւնից, եկեղեցիների բեմից խիստ կեր-
պով պախարակում է այն բոլոր ձգտումնե-
րը, որոնց նպատակն է ոչնչացնել ժողովր-
դի ընտրական իրաւունքները և խախտել
ժողովրդի կամքի ազատ արտայայտութիւ-
նը: Նա ամենախիստ պատժի է եկեղեցու
կամ այն եկեղեցականներին, որոնք ժըն-
տում են ժողովրդի մասնակցութեան ի-
րաւունքը Վիլիկայի կաթողիկոսական ընտ-
րութեան գործում: Նա անխնայ կերպով
ջնջում է այն բոլոր ապօրինի կարգադրու-
թիւնները, որ արել էր նախկին պատրի-
արքը: Ալեքսանդրապոլից հասած վերջին
գործը հանելով սահմանադրութեան տես-
չութիւնից, ուրեմն ժողովրդի ձեռքից, և
կենտրոնացնելով լոկ քահանաների ձեռ-
քում:

Իշխողական, ինչպէս հաղորդում է Կ.
Պոլսի մեր թղթակիցը, լաւ բմբռնելով
սահմանադրութեան ոգին, շտապեց ջըն-
ջել Ալեքսանդրապոլից հասած վերջին տեղե-
կութիւնը, որոնք հակառակ ժողովրդական
իրաւունքների, հակառակ սահմանադրու-
թեան, և հանելով ազգային զարոցները քա-
հանաների և աւագերեցիների իրաւասութիւ-
նից՝ նորից եկեղեցու նրանց ազգային ժո-
ղովի և ազգային վարչական մարմինների
իրաւասութեան:

Թիւրքաց հայերի պատրիարքը այդ կար-
գադրութիւնները, բացի տեղական նշանա-
կութիւնից, ունեն և ընդհանուր նշանա-
կութիւն, որովհետեւ նրանց մէջ արտայայտ-
վում է մի վերին աստիճանի համակրելի
սխտեմ, մի գեղեցիկ պրինցիպ, որի դէմ

սխալ հասկացողութիւն ունեցած է, և թէ հիմա-
կա հիմա, նոր յոյս մը չը կայ իրենց համար:
Այս բանակցութիւններէ ետքը, վերադառնալով
չորագործութիւնը կը սկսի յան պէս քննել դե-
պարտիս առջեւ:

Իսկ աստիճան պատրիարքարանը զբաղուած է
Վիլիկայի եպիսկոպոսներուն խնդրով, որոնք հի-
մա արդէն իսկ ցամաք ելած կըլլան: Վարդապե-
տին օրը բոլոր եկեղեցիներուն մէջ կարգադրու-
ցաւ պատրիարքարանի չրջաբերականը, որ կը
զարգեցնէ ազգային, հոգեւորական ու է պաշ-
տօնէ այդ մարդիկը՝ թէ իբրեւ խմբագր. նե-
զաւոր, որ խորախուրդ էին ջնջելու վնասա-
ստորագրութիւնը և զանի իրենց գործակից հա-
մարած իրենց բողոքագրի մէջ, և թէ իբրեւ վը-
տանդաւոր, վնասակար մարդիկ, որ ազգին այս
տաղանտաւորը օրերուն մէջ երկպառակութեան
և հոգեւորական գործերու մէջ օտարի միջամտու-
թեանը դիմելին:

Ժողովուրդը, թէ և վտայցած, ամեն տեղ ծա-
փերով կընդունի չրջաբերականը: Պատրիարքը
զեւսպաններուն դիմած է, և մասնաւոր Ռուսիոյ
զեւսպանին մանրամասն բացատրուած է կաթո-
ղիկոսութեան խնդիրը: Տեսնենք:

Գաւառներէն եկած լուրերը: Ատոնք մի հարց-
նէր: Անստուգութիւն, յուսահատութիւն անօրի-
նակ միջոցներու կը գրգռէ հայ տարրը, որ իր
զինացը ոտքի վրա տեսնելով թուրք մղեւան-
դութիւնն ու դարաւոր հարստահարութիւնը միշտ
զենքը ձեռքին բռնած, ամեն բան կը մտնայ:
Երկու օր առաջ լուր եկած է զեւսպանտու-
նէրը, որ Մարգարէի մէջ չիփթութիւնները ըս-
կաւած են: Հայերը կամբաստանութիւն իբրեւ հեղի-
նակ հրձիգութեանց, յեղափոխական խումբը, որ
ազգաբարոյթեան թղթերով մահուան դատապար-
տուած կը հուշակէր 16 հատ դաւաճաններ, յա-

հայոց եկեղեցու ուրիշ ներկայացուցիչները
աշխատում են մարտաւել և ոչնչացնել նրան,
այն է ժողովրդականութեան սկզբունքը,
զարգաւարը: Մասթէոս իշխողական իր սուր
հայեացքով իր նուրբ խելքով կարողացաւ
նախատեսել, որ ամեն մի ջանք, ուղղված
ժողովրդականութեան սկզբունքի դէմ, կա-
րող է միայն խախտել եկեղեցու հիմքը, թու-
լացնել նրա բարոյական այժը, ուրեմն և
հոգեւորականութեան հեղինակութիւնը: Նա
շատ լաւ հասկացել է, որ առանց ժողովր-
դի ոչ մի եկեղեցի չէ կարող զոյգութիւն
ունենալ, որ եկեղեցին ժողովրդի համար է
և ոչ ժողովուրդը եկեղեցու համար:

Եւ եթէ իշխողական պատրիարքը կը յա-
րատէ իր այդ համակրելի ուղղութեան
մէջ, եթէ նա միշտ ժողովրդականութեան
զարգաւարի հաւատարիմ զրօշակակիրը
կը մնայ և ժողովրդական իրաւունքների
պաշտպան, անկասկած նրա անունը մի վա-
ռաւոր տեղ կը գրուէ հայոց պատմու-
թեան մէջ, իբրեւ արժանաւոր հետևող
Ներսէս Վարժապետեանի:

ՈՐԱՅ ՀԱՐՑԸ

XIX

Հարունակում եմ ընդհատված «Օրակայ հարցը»:
Վերջին օրերի ախորժեանս և սուգի մէջ, որ
տիրեց «Մշակի» խմբագրութեանը՝ տիկին Մա-
րիամ Մէլիք-Աղամալեանի վաղաժամ մահվան
պատճառով. — միակ միջոցաւորութիւնը և սիս-
տեմը անստանալի էմիլ Գլիլմի հեռագիրն
է, որը մեր խմբագրութիւնը տալարեց իբրեւ
«Մշակի» յաւելուած և ցրվեց Թիֆլիսի բա-
ժանորդներին չաբով օր, յուլիսի 22-ին:

«Բ. Գուգուր ընդհուպ հայկական րէ-
ֆօրմները» — ահա այդ հեռագրի բովանդա-

յութած է մէկ քանին սպանել, մէկը բողոքական
հայ մը, որ ժողովարանէն դուրս ելած բողոքին՝
կտոր կտոր եղած է: Կըստի թէ այդ պաշտու-
թիւնը, իբրեւ բողոքականի սպանութիւն, քիչ մը
անախորժ երեցած է անգլիական դեսպանատան
մէջ: Անշուշտ իրաւացի չէ այս, սպանութիւնն ի
գործ դրուած է ոչ թէ անոր համար, որ բողո-
քական մըն է, այլ դաւաճան մը, ճիշդ այն դա-
ւաճաններուն պէս, որոնց յանցանքը պատժուած
է, չէ թէ կրօնը: Հարկը յիստիքին աւելի ձեռ-
բակաւորութիւն եղած Մարգարէի մէջ:

Կերևի թէ հայկական հարցի դանդաղութիւնը
նորաւոր չիփթութեանց տեղի պիտի տայ: Պատ-
րիարքարանը ասկէ առաջ գուշակած էր, և զեւ-
սպանտուներն ալ արդէն համադրուած են. իսկ
եկեղեցիներուն աւագերեցիները, որոնք իրաւունք
ստացած էին կառավարութեան կրթական տես-
չին հետ յարաբերութեան մասին և ըստ այնմ
անօրինել մեր զարոյցական խնդիրները: Մասթէոս
պատրիարք ջնջելով հիմա այդ կարգադրութիւնը,
որ բողոքովն անօրինակ է մեր սահմանադրու-
թեան, բոլոր կրթական հաստատութիւնները կը
ճանչայ միայն պատրիարքարանի իրաւասու-
թեանը ենթարկելու, և միմիայն պատրիարքը
պատասխանատու: Այս առարկութեանը, կառա-
վարութիւնը չի կրնար անձամբ միջամտել այս
ինչ կամ այն ինչ զարոյցական խնդիրներու, այլ
ուղղակի կը դիմէ պատրիարքարանին և ասկէ կը
քաղէ իր տեղեկութիւնները ուսանող ծրագրի և
ուսուցիչներու մասին:

Յօդուածս վերջացնելու վայրկեան լուրեր կը
տարածուին, որ չիփթութիւնները սկսած են տա-
րածուիլ Մարգարէի չրջապայ գիւղերուն մէջ.
շատ սպանութիւններ եղած են, կառավարութեան
ջնջանկիւնները, հրդեհը մարերու պատրուակով
վտանակ ջրի՝ կաղ կը սրսկեն այն տեղերը,
ուր ազգաբնակիչները հայ է:

Կաթողիկ երիտասարդներու խումբը, որ հա-

կութիւնը, որը կայծակի արագութեամբ տա-
րածվեց քաղաքի մէջ, և նոյն իսկ դաւաճանները
հեռագրով, և որը վերջին չաբաթներին փոքրիկ
հիասթափութիւնից յետոյ առաջ բերեց մեր
հասարակութեան մէջ սոսկալի վախ, որոնք
թիւն և մեծ-մեծ յոյսեր... Մարդիկ փողոցում,
աներում պատահելիս՝ միմեանց հնորհարում
էին, միմեանց աչքը լոյս անում...

ձգարիտ է, այդ հեռագիրը պաշտօնական
չէ, և մասնաւոր բնագործութիւն ունի, բայց քա-
նի որ նա բղխում է Լօս Գօնից (թէ և Բաղէնի
վրայով), ուստի հիմք կայ կարծելու, որ նա
շատ չուտով կը հաստատուի պաշտօնական
որովհետեւ ոչ մի տեղ այդքան ճիշդ տեղեկու-
թիւններ չը կան իշխող-Քեօքում կատարվող
գործերի վերաբերմամբ, որքան անգլիական ար-
տաքին գործերի միջնորդութեան մէջ...

Եւ իսկապէս այդ հեռագիրը անսպասելի էլ
չէր: Կ. Պոլսից ստացվող վերջին թղթակցու-
թիւններից արդէն պարզ երևում էր, որ Բ. Գու-
գուր իրան տնտեսված է տեսնում իր ջանքն և
ընդունել երեք տեսութիւնների առաջնակը, նոր
և աւելի ծանր անախորժութիւններին առիթ չը
տալու համար...

Արդեօք թիւրքաց սուլթանը այսօր կը յայտա-
բարի պաշտօնական պէս, որ ընդունեց Քեօքա-
նի ծրագիրը, թէ մի չաբաթից յետոյ, — և
կամ արդեօք ծրագիրը ամբողջապէս կընդունվի,
թէ մի քանի երկրորդական փոփոխութիւններով,
— այդ մեզ համար բոլորովն մի և նոյն է: Գը-
լաւոր քայլը արված է, և այդ արդէն բաւական
է, որ մենք անսահման ուրախութեամբ բացա-
կանչենք, որ հայոց հարցը յաղթանակով տարաւ...

Տաւն և եօթ տարիներու դատն իրիճերից յե-
տոյ, տաւն և եօթ տարիներու տանջանքներից
յետոյ հայերը այդքան հիասթափվել, յուսահատ-
վել էին, որ շատերը երազել անգամ չէին կա-

կառակ է իր կղերին բռնած ընթացքին, մեր
պատրիարքարանին խնդրած էր ժողովու-
րեայ տեսարան մը՝ հայ կաթողիկոսներուն մէջ սա-
տուցիչներուն ի նպաստ՝ դրամ հանգանակել:
Պատրիարքարանը չը կրցաւ տալ, սա մտածումով
թէ այդ հանգանակութիւնը եկեղեցական գործի
մը պէս կը կատարուի, եթէ չըջանակը քիչ մը
ընդարձակուի այլ և այլ չըջանակուի մէջ, կա-
ռավարութիւնը չարաչար թարգմանելու իրաւունք
կունենայ: Եւ ասկայն, կարծեմ, ուրիշ միջոց մը
կը գտնեն:

Պատրիարքարանը զբաղեցաւ այս չաբով ազ-
գային կրթական հարցով: Ալեքսանդր օրով մեր
բոլոր զարոցներում իբրեւ տեսուչ նշանակուեցան
եկեղեցիներուն աւագերեցիները, որոնք իրաւունք
ստացած էին կառավարութեան կրթական տես-
չին հետ յարաբերութեան մասին և ըստ այնմ
անօրինել մեր զարոյցական խնդիրները: Մասթէոս
պատրիարք ջնջելով հիմա այդ կարգադրութիւնը,
որ բողոքովն անօրինակ է մեր սահմանադրու-
թեան, բոլոր կրթական հաստատութիւնները կը
ճանչայ միայն պատրիարքարանի իրաւասու-
թեանը ենթարկելու, և միմիայն պատրիարքը
պատասխանատու: Այս առարկութեանը, կառա-
վարութիւնը չի կրնար անձամբ միջամտել այս
ինչ կամ այն ինչ զարոյցական խնդիրներու, այլ
ուղղակի կը դիմէ պատրիարքարանին և ասկէ կը
քաղէ իր տեղեկութիւնները ուսանող ծրագրի և
ուսուցիչներու մասին:

Յօդուածս վերջացնելու վայրկեան լուրեր կը
տարածուին, որ չիփթութիւնները սկսած են տա-
րածուիլ Մարգարէի չրջապայ գիւղերուն մէջ.
շատ սպանութիւններ եղած են, կառավարութեան
ջնջանկիւնները, հրդեհը մարերու պատրուակով
վտանակ ջրի՝ կաղ կը սրսկեն այն տեղերը,
ուր ազգաբնակիչները հայ է:

Վարդ

I

II

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐԻԱՄ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

II. ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Իբարդանէան

Յովհաննէս Ստեփանեան

Բժիշկ Լ Օրոն-Մեյսոն

Լիսիկեան

Արամ Նաղարէթեան

Ծառուրեան

Լեդիսաբէթ Սարգսեան

Այրէսեանդ

Մկրտումեան քահանայ

Իւլիա Սպէնդիարեան

Խորէն Եպիսկոպոս

Տէր-Վերապէլեանց

Համակրողներ

Խաարէթ Առաքելեան

Գրիգորեան թահանալ

Ֆրանգուլեանց

ԱՌՕՐԵԱՅ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐԻՅ

11. Գոլեհանութ

ՆԱՄԱԿ ՎԵՐԻՆ-ԱԳՈՒԼԻՍԻՑ

Յուլիսի 13-ին

Ա. Դավթեանը

Типографія Канцел. Главнотач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. кав